

УДК 811.112.2'367.335:81'27'42

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2025-98-25>

КОМУНІКАТИВНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДРЯДНО-СУРЯДНОГО ПОЛІНОМА У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ)

Яценко П. І.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької філології,
перекладу та світової літератури
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0003-1489-0107
polina_kua@yahoo.com*

Вапіров С. Ю.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької філології,
перекладу та світової літератури
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0009-0005-4339-4323
sergevapirov72@gmail.com*

Ключові слова: науковий дискурс, складне речення, підрядно-сурядний поліном, мовленнєвий акт, тема-рематична прогресія, тема, рема.

У статті досліджено комунікативну організацію підрядно-сурядного полінома сучасної німецької мови на матеріалі наукового дискурсу, розглянуто важливі терміни прагматики: «висловлення», «мовленнєвий акт», «комполітний мовленнєвий акт», «тема-рематичне членування» тощо. Підрядно-сурядний поліном являє собою холонім, що складається з одного головного та мінімум двох підрядних речень, сполучених координативно. Таке реченнєве утворення є результатом процесів спрощення та ускладнення, воно має доволі щільну структуру, додавання нових кластерів інформації відбувається нечасто. Цей вид поліномів майже ніколи не підлягає парцелюванню, усі елементи, що додано, є результатом детального аналізу і планування висловлення.

Підрядно-сурядний поліном являє собою комплексний мовленнєвий акт, що формується мовленнєвим актом-тезою та двома чи більше мовленнєвими актами-аргументами. Такі висловлення здебільшого представлені констативами, адже основна мета наукового дискурсу – зафіксувати результати досліджень, продемонструвати власні досягнення, розкрити особливості певної теорії тощо. Використання квеситивів спорадично, інші мовленнєві акти невідзначено у проаналізованій вибірці.

Поліноми часто містять другий прошарок інформації, котрий проявляється у вигляді парентези. Вона містить не тільки виражені констативом уточнення основного інформаційного блоку, а й певні директиви (під час порівняння результатів досліджень чи точок зору тощо). Утворений таким чином інтертекст щільно пов'язаний із уже існуючими студіями, що уможливує розширення інформаційного простору та «спілкування» між науковцями.

У переважній більшості ПСП реалізується тема-рематична прогресія з пропущеною темою, де спільне головне речення виступає темою, а підрядні представляють низку рем, отже, нових кластерів інформації.

Іншими видами прогресії, поміченими у поліномах, були лінійна тематична прогресія та прогресія з гіпертемою і -ремою. Підрядно-сурядні поліноми характеризуються також особливим комунікативним динамізмом, де фаза напруження переважно досягає свого піку наприкінці головної частини, а зняття напруги відбувається у підрядних однорідних. У разі наявності уточнюючих підрядних, приєднаних до головного речення, ця фаза подовжується. Також частина поліномів містить широку частину напруження у препозитивно розташованих підрядних, а спад напруги припадає на постпозитивне головне чи головне та інші з ним пов'язані підрядні, що призводить до короткочасного підсилення напруження. Розділення речення на дві частини, два інформаційних блоки типово для поліномів наукового дискурсу.

COMMUNICATIVE ORGANISATION OF SUBORDINATE-COORDINATE POLYNOME IN THE MODERN GERMAN LANGUAGE (BASED ON SCIENTIFIC DISCOURSE)

Yatsenko P. I.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of German Philology,
Translation and World Literature
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1489-0107
polina_kua@yahoo.com*

Vapirov S. Yu.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of German Philology,
Translation and World Literature
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0009-0005-4339-4323
sergevapirov72@gmail.com*

Key words: *scientific discourse, complex clause, subordinate-coordinate polynome, speech act, thematic progression, theme, rheme.*

This article offers a communicative study of the coordinate-subordinate polynome in the scientific discourse in modern German. Important terms of pragmatics, such as «utterance», «speech act», «composite speech act», «thematic progression» and others are discussed here too.

The subordinate-coordinate polynome is a sentence, which consists of one main and at least two subordinate clauses, which are connected to each other coordinatively. Such a sentence appears because of two processes – simplification and complication, it has quite a dense structure. The addition of new clusters of information is rare. This kind of polynomes almost never has a parcellation, all the added constituents are results of detailed analysis and planning of the utterance.

The subordinate-coordinate polynome is a complex speech act, which consists of speech act-thesis and speech act-arguments. Such utterances are mostly represented by constatives, because the main aim of the scientific discourse is to fix the results of research, to show the achievements of scientists, to represent the features of some theories and others. Quesitives are seldom used, other kinds of speech acts were not discovered in our material.

Polynomes often have a second layer of information, which appears as a parenthesis. It includes not only detailisations of the main information, which is represented by a constative, but also has some directives (when some results of research or points of view should be compared). The intertext, which is constructed this way, is deeply connected to already existing studies, what allows scientists to broaden the information space and to «communicate» with other specialists.

The thematic parallel progression is used in the majority of subordinate-coordinate polynomes, where the common main clause is theme and the subordinate clauses are a line of rhemes, so the new clusters of information. Other types of progressions, which are sometimes used in polynomes, are a linear progression and extended progression with hyper-theme and -rheme.

The subordinate-coordinate polynome has typically special communicative dynamism, where the phase of tension mostly reaches the point at the end of the main clause, and the relief of the tension happens in the group of subordinate clauses. If there are some specifying subordinate clauses, which are added to the main clause, this phase will be extended. Also, some polynomes have a wide part of tension in the subordinate clauses, which are placed before the main clause. A relief of the tension is in the main clause or in the main clause and in subordinate clauses, which are connected to it. It shortly makes the tension stronger. The division of the sentence into two parts, two informative blocks is typical for polynomes in scientific discourse.

Історична епоха, у яку існує людство сьогодні, характеризується різноманітними паралельно існуючими процесами, серед яких особливе місце посіли процеси спрощення та ускладнення. Проявляючись у різних сферах нашого життя, вони торкаються і мовлення будь-якої сучасної людини, структури висловлення та його характерних рис.

Спроба сполучити кілька кластерів інформації та побудувати зрозуміле, містке та чітке речення на номінативному рівні призводить до формування складної сполуки, що традиційно називають «складним реченням» або «елементарним складним реченням» [Вихованець, 1993, с. 11; Вихованець, 2002, с. 72]. Характерні для нього сурядний та підрядний зв'язок установлюють певні відношення між складниками (рівноправні – у разі утворення складносурядного речення та ієрархічні – під час утворення складнопідрядного речення). Такі прості біномні сполуки, своєю чергою, стають будівельним матеріалом для поліномних утворень (поліномів), що дуже характерні для мовлення сучасної людини. На відміну від біномів поліноми лишалися без належної уваги більшості науковців минулих століть.

Зазначене явище – утворення полінома – на номінативному рівні проявляється на комунікативному рівні в ускладненій структурі висловлення. Незважаючи на те що комунікативний аспект вивчення, а саме дослідження іллокутивної специфіки та тема-рематичного членування висловлення, уже ставали об'єктом різноманітних наукових студій ([Austin, 1996; Eichler, 1994, p. 260; Weiyun He, 2004, p. 433]), вивчення складних мовленнєвих одиниць, що на номіна-

тивному рівні містять одне головне та кілька підрядних, рідко було у центрі уваги вчених, але детально у науковому дискурсі не вивчалось.

Поліномні утворення спостерігаються у різних дискурсах сучасності (офіційно-діловому, художньому тощо (див. роботи А.М. Приходька [Приходько, 2002, с. 21], П.І. Яценко [Яценко, 2009; Яценко, 2010; Яценко, 2011]), у тому числі й у науковому, де завдяки процесам ускладнення та спрощення науковці можуть описати певні непрості явища та процеси оточуючого світу, комбінувати факти, наслідки певних подій тощо.

Важливою характеристикою реченнєвих утворень у науковому дискурсі є виваженість, високий рівень підготовки та аналізу матеріалу, що передбачає кількорове переформулювання фраз перш ніж текст статті або наукового дослідження буде надрукований. У такому тексті кожен кластер інформації додається мовцем лише з певних причин і не містить жодних зайвих компонентів. Саме ці особливості наукового спілкування, незвичність мовленнєвої структури та відсутність детального опису її особливостей у комунікативному аспекті викликали зацікавленість авторів статті і допомогли зробити новий крок до вдосконалення знань щодо вживання поліномів у науковому дискурсі.

Актуальність роботи полягає у необхідності детального вивчення підрядно-сурядного полінома (далі – ПСП) у цілому та науковому дискурсі зокрема, адже у працях попередників не містилося вичерпного аналізу цього типу речення.

Метою дослідження є вивчення комунікативної організації ПСП сучасної німецької мови. Основними **завданнями** цього дослідження стали:

– виявити та проаналізувати іллокутивну специфіку ПСП;

– з'ясувати особливості актуального членування ПСП.

Об'єктом дослідження виступає *підрядно-сурядний поліном* (ПСП) – різновид складного речення, мінімальна модель якого утворюється сполученням трьох клауз, серед яких виключно одна – головна, а дві – підрядні, поєднані сурядним зв'язком між собою. У такому реченні з приматом підрядності сурядний зв'язок стає другорядним, він розширює підрядну частину, вводячи додатковий прошарок інформації. **Предмет дослідження** – комунікативна організація підрядно-сурядного полінома сучасної німецької мови на матеріалі наукового дискурсу (лінгвістичного, медичного та юридичного).

Матеріалом дослідження слугували 500 ПСП, відібрані зі статей наукового дискурсу, а саме медичного, лінгвістичного та юридичного, що висвітлювали певні проблеми у вказаних дисциплінах 2015–2025 рр. ПСП були відібрані шляхом суцільної вибірки без будь-яких обмежень. Матеріал було проаналізовано у номінативному аспекті (наявність мінімальної тричленної структури – одного головного та пари сурядносполучених підрядних) та комунікативному (встановлено іллокутивну специфіку висловлення та тема-рематичне членування). Усі дані були проаналізовані та описані у вказаних аспектах.

Дослідження ПСП як одиниці мови і мовлення торкається цілої низки ключових понять лінгвістики, серед яких – розмежування «речення» та «висловлення», поняття «мовленнєвий акт», «іллокуція» тощо. Задля кращого розуміння особливостей об'єкта дослідження слід розібратися в них також.

Порівняно з лінгвістами минулих століть, котрі часто використовували поняття «речення» під час опису явищ мови і мовлення, фахівці сучасності майже одногласно дотримуються розділення їхньої сфери вжитку і користуються поняттям «речення» під час опису утворень на номінативному рівні, а «висловленням» – під час аналізу одиниць у комунікативному аспекті [Бацевич, 2004, с. 321; Загнітко, 2011, с. 357; Загнітко, 2011, с. 12; Austin, 1996, р. 120; Eichler, 1994, р. 32 та ін.], що підтримується також і в цій роботі.

Поняття «висловлення» не є остаточно визначеним. Його прирівнюють до актуалізованого [Загнітко, 2011, с. 633], висловленого /«geäußerte» [Meibauer, 2001, с. 8] речення з певною тема-рематичною структурою. У цій роботі висловлення розглядається як реалізація речення у певній мовленнєвій ситуації, котре може мати як усну, так і письмову форму. Висловлення є результатом мовленнєвої дії мовця і являє собою мовленнєвий акт

(далі – МА). Услід за Дж. Остіном до складників МА відносяться локуція, іллокуція та перлокуція, що підтримується багатьма вченими сьогодні [Eichler, 1994, р. 260; Wejun He, 2004, р. 433]. Локутивний акт тлумачиться як фонетично і граматично правильні висловлювання, іллокуція є втіленням певної інтенції, перлокуція відбиває вплив іллокуції на адресата [Wejun He, 2004, р. 433].

Існують різні підходи до класифікації іллокутивного спрямування МА. Так, Й. Майбауер розглядає розповідні, питальні та спонукальні МА [Meibauer, 2001, р. 61], А.П. Загнітко розрізняє власне-речення (розповідні, питальні, бажальні, спонукальні) та квазі-речення (вокативні, вигуківі, метакомунікативні) [Загнітко, 2011, с. 445], а К.П. Шнайдер говорить про директив, комісив, експресив і асертив [Schneider, 2005, р. 870] тощо. Ураховуючи ці підходи, у цій роботі дотримуємося універсальної класифікації (констатив, кеситив, директив, комісив), із чим погоджуються майже всі сучасні лінгвісти.

У традиційній класифікації МА за своєю структурою можуть бути простими та складними. Останні розподіляються на складені, композитні та комплексні МА [Приходько, 2002]. Під час утворення складених МА кілька простих МА сполучаються на основі перлокутивних відношень між їхніми конституентами, де перлокутивна мета першого компонента уможливорює існування другого, тому перший МА зазвичай є вигук, звертанням, прощанням тощо. Для композитних МА характерно сполучення двох чи більше простих МА, поєднаних координативно, що є типовим для сурядно-підрядних поліномів. Це сполучення має спільну інтенцію, частини є рівноправними. В останньому виді складного МА – комплексному МА – навпаки, виникають субординативні відношення, що є домінантними у висловленні у цілому.

Усі вище зазначені зауваження, підходи та тлумачення понять говорять про складність вибраної теми та необхідність подальших досліджень у цій сфері. Вибраний об'єкт вивчення – ПСП у науковому дискурсі – являє собою реченнєве утворення, що використовується мовцем у монологічному письмовому мовленні [Heusinger, 1995, р. 21–39]. Таке речення з домінантним субординативним та другорядним координативним зв'язком стає гармонійно оформленим висловленням: (1) *Darüber hinaus verweist Ziem (2008: 33) darauf, dass «oftmals nicht ein einziger Standardwert eine Leerstelle besetzt, sondern es eine Vielzahl gleichwertiger Möglichkeiten gibt»* [Dudzik, 2017]; (2) *Zu den Probanden gehören 57 kroatische Deutschlernende, die im Durchschnitt 18 Jahre alt sind und im Oktober 2014 ihr Germanistikstudium angefangen haben* [Pon, Varga, 2017]; (3) *Die Idee*

dahinter ist, dass diese oft mit erheblichem Aufwand generierten Daten aufbewahrt und idealerweise öffentlich zugänglich gemacht werden sollten [Vasold, 2015, s. 241]; (4) Im Zusammenhang mit der ersten Forschungsfrage interessieren wir uns vor allem dafür, wie viele und welche Einleiter die Probanden gebrauchen, ob die Einleiter angemessen eingesetzt werden und wie die Wortfolge im Nebensatz und im nachgestellten Hauptsatz ist [Pon, Varga, 2017]. Такі висловлення являють собою **комплексні МА**, що містять МА-тезу та мінімум два МА-аргументи (або МА-підстави), котрі цю тезу розкривають. Так у (1) розширено представляється підхід науковця, а у (2) читачеві демонструють ідеї, що містяться в певних аргументах, розташованих у попередньому контексті. Така модель побудови висловлення є найтипівішою для ПСП наукового дискурсу, підрядний комплекс розташовується у постпозиції (табл. 1).

Таблиця 1
Розташування підрядного комплексу в ПСП

Розташування підрядного комплексу	Препозиція	Інтерпозиція	Постпозиція	Разом
Кількість ПСП	47	38	415	500
Процентне співвідношення	9,5%	7,5%	83%	100%

Раніше вже наголошувалося на складності та багатопрощарковості ПСП. Це знайшло своє відображення на комунікативному рівні. На відміну від простих ПСП (1–3) такі ускладненні утворення можуть містити більше ніж два МА-аргумента (4) або мати різноманітні уточнення, також у вигляді окремих предикативних одиниць (5): (5) *Ein deutlicher Hinweis darauf kann auch den Materialien entnommen werden, wenn in der Begleitnote vom 2. September zu lesen ist, dass «die Reparationskommission» Instruktionen erhalten wird, selbst wenn das dadurch geschieht, dass die einzelnen Vertreter jeweils von ihrer Regierung angewiesen werden* [Rathmanner, 2016, s. 84]. Так, у (5) один МА-теза пояснюється не просто двома МА-аргументами, а кожен з аргументів поширено окремим підрядним, що розкриває аргумент ще глибше.

Подібне додавання кластерів інформації впливає на розуміння всього висловлення. Через особливості розташування підрядного (постпозиції (7), інтерпозиції (6)) можна більше акцентувати увагу на певних частинах ПСП: (6) *Allerdings wird einschränkend angemerkt, dass sich bei manchen Patienten die Lebensqualität bei geringerer Anämie*

verbessert und bei diesen, nachdem sie über die Risiken entsprechend aufgeklärt wurden, die ESA-Therapie auch intensiviert werden kann [Mayer, 2016, s. 11]; (7) *Er gab an, dass er sich nun seit etwa zwei Wochen abgeschlagen und aufgrund seiner Belastungsdyspnoe nicht mehr leistungsfähig fühle, so dass eine weitere Echokardiographie durchgeführt wurde*. [Primus, 2016, s. 75]. Так, у (6) розташоване в інтерпозиції уточнення часу корегує зміст МА-аргументу, а у (7) додається наслідок дій попереднього МА-аргументу. Кожне уточнення такого роду має велике значення, розкриває особливості зображуваної ситуації, додає нові цікаві деталі.

Додавання окремих підрядних для уточнення МА-тези також можливий і часто вживаний спосіб ускладнити комунікативну організацію ПСП: (8) *Nachdem er die Äußerung abbricht, bestätigt er mit dem Ja, dass sein Redebeitrag nach dazu sagen in Zeile 01 eigentlich vollständig war und nach dieser Stelle abgeschlossen werden sollte*. [Maric, 2017]. У (8) міститься підрядне часу, котре уточнює МА-тезу, але має іншу природу ніж два інших МА-аргументи. Такі кластери інформації можуть займати будь-яку позицію (пре- (8), інтер- чи постпозицію) відносно головного, але практично помічено, що вони здебільшого починають ПСП, додаючи вагомий нюанс, що уточнює та корегує обставини всього висловлення.

Іншим варіантом ПСП, що також поширений у проаналізованій вибірці, є ПСП, у якому першу частину утворює пара чи кілька підрядних, а головне завершує речення: (9) *Vor allem wenn komplexere Sachverhalte versprachlicht oder wenn komplexere Sätze richtig interpretiert werden sollen, muss auf syntaktisches Wissen zurückgegriffen werden* [Pon, Varga, 2017]; (10) *Während Nathanael zuvor Olimbias vollständiges Gesicht aus der Nähe sah und somit feststellen konnte, dass ihre Augen starr und ihre Blicke leer sind, unterliegt er auf Distanz der Täuschung, dass sie ihn anblickt*. [Kopp, 2017]; (11) *Da der Patient jedoch insgesamt wenig symptomatisch, vor allem aber nicht tachykard bzw. hypoton war, keinen Pulsus paradoxus hatte und der rechte Ventrikel keineswegs kompromittiert war, wurde vorerst von einer Perikardpunktion abgesehen*. [Primus, 2016, s. 75]. У таких висловленнях вагомою частиною постають обставини ситуації у головному, можуть додаватися обставини причини (11), умови (9) чи часу (10) тощо, котрі різноманітно уточнюють ситуацію. МА-теза переміщується до фіналу висловлення, а МА-аргументи підготовлюють читача до сприймання головного, акцентують увагу на важливій частині висловлювання. Таке розташування конститuentів МА характерно лише у 9,5% (табл. 1).

Рідко (7,5%) можна помітити МА-аргументи, котрі включаються до середини МА-тези: (12)

Abfallende Stimme (Kadenz) vor dem möglichen Ende einer Äußerung, die im jeweiligen Kontext sinnvoll erscheint und eine Sprechhandlung zum Abschluss bringt, deutet auf eine Vergabe des Rederechts hin. [Maric, 2017]. Така форма висловлювання є скоріше винятком із правил і залучається лише за необхідності додавання певних важливих характеристик, що інакше не можна ввести. Такі конструкції є складними для вжитку і розуміння, але у письмовому мовленні можуть уживатися, адже вся інформація знаходиться перед читачем.

Теоретично необмежена кількість МА-аргументів, сполучених координативно, у ПСП практично реалізується у невеличкій кількості (здебільшого пара МА-аргументів, максимум у проаналізованому матеріалі – 4), а за розширення й уточнення іншими підрядними їхня кількість також не перевищує 7 одиниць. Ці факти вказують на наявність завжди працюючого і міцного центру висловлення та його доволі щільну внутрішню структуру.

ПСП у перелічених прикладах були виражені комплексними МА, що є найтипівішим способом комунікативної організації цього висловлення. *Композитними МА*, де кілька МА сполучаються координативно між собою, ПСП за природою своєї будови бути не може, адже воно містить лише одну головну частину.

У проаналізованому матеріалі помічено лише одне ПСП, котре можна віднести до *складених МА*: (13) *Ja, sie konnten weiter noch durch den Zusatz ergänzt werden, dass diejenigen, die keine messbaren Ergebnisse für ihr operatives Handeln vorzulegen in der Lage sind, womöglich auch mit ihren operativen Leistungen durch das Raster der Kostenträger fallen und somit die Leistungen nicht mehr entsprechend vergütet werden.* [Niemeyer, 2017, s. 109]. Топікальний МА сприяє подальшому розвитку другого МА, котрий містить основні кластери інформації повідомлення.

Усі раніше проаналізовані приклади містили іллокутивно односпрямовані МА, переважно констативи, що є загальною тенденцією цього виду висловлень (табл. 2).

Таблиця 2

Іллокутивна організація ПСП

Вид МА	Констатив	Квеситив	Комісив	Директив	Разом
Кількість ПСП	498	2	0	0	500
Процентне співвідношення	99,6%	0,4%	0%	0%	100%

Переважна більшість ПСП становлять сполучення констативів (1–12). Це характерно для нау-

кового дискурсу, адже у статтях чи монографіях цього дискурсу повинна реалізовуватися основна мета – викладення результатів дослідження, певна теорія або факти тощо. Лише у 0,4% випадків ПСП реалізуються іншими МА (у проаналізованому матеріалі – 2 квеситиви), котрі становлять скоріше винятки із загальної тенденції: (14) *Inwiefern prägte es beispielsweise das Selbstverständnis der Wormser Familie Breitenacker, dass sie über Generationen hinweg mehrere Wiesen und Auen von Kaiser und Reich zu Lehen trug und dass sie darüber auf den eigenen Namen ausgestellte Urkunden besaß, auf denen das Siegel und die eigenhändige Unterschrift des Reichsoberhaupts prangten?* [Schenk, 2015, s. 252]. Такого роду квеситиви є способом вести діалог із читачем або опонентом у диспуті, іллокуція такого квеситиву змішана. Мовець звертається із запитом, щоб спонукати читача дати власну відповідь на питання або щоб звернути увагу на певний аспект дослідження. Інша іллокутивна специфіка не є притаманною ПСП.

Характерним для наукового дискурсу є також часте залучення інших текстів на підтвердження власних думок або задля виявлення розбіжностей у підходах. Удалим способом побудови такого інтертексту є введення другого прошарку інформаційного пласта, що реалізується шляхом уведення парентез. Парентеза є способом ускладнення реченнєвого утворення, а саме включенням, завдяки чому додатковий кластер інформації додається до основного полотна тексту. З іншого боку, вона є альтернативою координації та субординації [Zifonun, 1997, p. 2364], а отже, результатом спрощення, що дає змогу швидко додати компонент без залучення цілого висловлення.

Парентези, оформлені графічно комами (15), тире (16) чи дужками (17), вже своєю формою привертають увагу реципієнта: (15) *Unüblich war es, wie im folgenden Beispiel, dass der beklagte Ehe teil nicht erschien, und das Konsistorium eine «peremptorische» bzw. «superperemptorische» Ladung nach der anderen ausstellte.* [Griesebner, 2016, s. 289]; (16) *In der Klinik bleibt die Frage offen, welche Patienten mit Hypertonie und/oder Niereninsuffizienz unbedingt einer Diagnostik hinsichtlich Nierenarterienstenose und renovaskulärer Hypertension zu unterziehen sind und welche konsekutiv von einer Revaskularisierung – interventionell oder chirurgisch-operativ – profitieren.* [Prischl, 2017, s. 11]; (17) *Wenn der Sprecher das Rederecht endgültig vergeben möchte und dem potentiellen nächsten Sprecher keine weiteren Stellen für eine Rederechtübernahme (siehe Kapitel 4.) bieten möchte, kann er turnfinal (oder unmittelbar davor) ein Ja realisieren.* [Maric, 2017].

Інформація, котра міститься у такій конструкції, може бути короткою (словословосполучення

(15, 16, 17) або цифрою) чи об'ємною (зворот чи речення (16)).

Разом із кластером інформації у парентезі додається певна іллокутивна специфіка, котра може бути представлена таким же чином, як і у ПСП (табл. 3)

Таблиця 3
Іллокутивна специфіка МА у парентезі

Вид МА	Констатив	Квеситив	Комісив	Директив	Разом
Кількість парентез	167	0	0	20	187
Процентне співвідношення	89,3%	0%	0%	10,7%	100%

Так, у (15) уведений порівняльний зворот є констативом, словосполучення у (16) також додає деталей у формі констативу, а у (17) перша парентеза є класичним прикладом директиву, що закликає звернути увагу на певну частину дослідження чи документ та порівняти з висновками автора статті. Цікавим є той факт, що директиви частіше зустрічаються у другорядному прошарку інформації, де вживаються парентези (табл. 2 та 3), ніж у власне ПСП першого рівня. Пояснити це можна тим, що саме тут автор наукової роботи може завуальовано спілкуватися і підтримувати контакт із читачем, направляти його та залучати інформацію колег для підтримки чи порівняння концепцій.

Другим аспектом під час вивчення комунікативної організації будь-якого висловлення є його логіко-комунікативна специфіка, вивчення якої розпочато А. Вейлем, Г. Паулем [Paul, 1919, p. 11]. Цей аспект сьогодні включає дослідження актуального членування речення, його комунікативного динамізму та експресивності. Актуальне членування (далі – АЧ), уведене В. Матезіусом і підтримане багатьма вченими сьогодні [Мірченко, 2002, с. 390; Eroms, 200, s. 41], передбачає у кожному реченні наявність теми і реми, де тема виражає відомий кластер інформації, зв'язок речення з попереднім текстом, а рема вводить нову невідому інформацію. Актуальне членування складного речення реалізується у різноманітних тема-рематичних прогресіях (далі – ТП), традиційно виділеними є лінійна ТП, ТП із гіпертемою і -ремою, ТП із пропущеною темою. Актуальне членування речення тісно переплетено з комунікативним динамізмом думки людини, що утворюється двома фазами – напруження та спаду [Fill, 2003, p. 54].

Переважає більшість ПСП на номінативному рівні оформлюються блоком, де головне речення знаходиться у препозиції до низки підрядних.

Таке розташування конститuentів сприяє виникненню ТП із пропущеною темою, котра формується за такою схемою:

T-1 – R-1// (T-1) – R-2//

Напр., (18) *Es wird u. a. untersucht^{T1}, auf welche Art und Weise menschliches Wissen organisiert ist^{R1} und welche Struktur es besitzt^{R2}* [Dudzick, 2017] – інформація, що було проведено певне дослідження, є відомою частиною у ПСП (його темою), а саме, які аспекти підлягали вивченню, міститься у другій – підрядній частині полінома (ремі). Більшість ПСП будується за такою схемою (див. (1)) і мають спільний інформаційний центр, навколо якого сполучаються і додаються інші кластери інформації. Розгорнення комунікативного динамізму відбувається таким чином, що фаза напруження триває до завершення головного, а нисходить поступово і у кожному наступному підрядному стає нижчою.

У разі ускладнення ПСП підрядними до одного з підрядних речень сполучаються кілька ТП, утворюючи тема-рематичний комплекс. Так (7) будується сполученням ТП із пропущеною темою та лінійною ТП:

T-1 – R-1// (T-1) – R-2 // T3 (R-2) – R3

(7a) *Er gab an^{T1}, dass er sich nun seit etwa zwei Wochen abgeschlagen^{R1} und aufgrund seiner Belastungsdyspnoe nicht mehr leistungsfähig fühle^{R2} (T3), so dass eine weitere Echokardiographie durchgeführt wurde^{R3}* [Primus, 2016, s. 75]. У цьому поліномі ТП із пропущеною темою розпочинає речення, а підрядне наслідку додається до попереднього підрядного за правилами лінійної ТП. Особливість комунікативного динамізму у (18) та (7) полягає у тому, що фаза створення напруження у них дуже коротка через те, що власне головне є маленьким, проте фаза спаду напруги є довгою, інколи, з подовженням через додавання підрядних (7).

У тому разі, коли підрядне розширює головне речення і займає по відношенню до нього препозицію, можемо говорити про сполучення лінійної ТП з ТП із пропущеною темою:

T-1 – R-1// T-2 (R-1) – R-2 // (T-2) – R3

(8a) *Nachdem er die Äußerung abbricht^{T1}, bestätigt er mit dem Ja^{R1(T2)}, dass sein Redebeitrag nach dazu sagen in Zeile 01 eigentlich vollständig war^{R2} und nach dieser Stelle abgeschlossen werden sollte^{R3}* [Maric, 2017]. Комунікативний динамізм такого речення розгортається довше (у підрядному препозитивному та головному), напруга спадає поетапно у парі підрядних, сполучених координативно.

Інакше утворюються ПСП другої основної схеми, де пара підрядних, сполучених координативно, стоїть у препозиції до головного. Таке речення здебільшого будується за ТП зі гіпер-

темою та -ремою, проте власне гіпер-тема і -рема завершують висловлення:

T-1 – R-1 // T-2 – R-2 // TH – RH

(9a) *Vor allem wenn komplexere Sachverhalte^{T1} versprachlicht^{R1} oder wenn komplexere Sätze^{T2} richtig interpretiert werden sollen^{R2}, mussTH auf syntaktisches Wissen zurückgegriffen werden^{RH}* [Pon, Varga, 2017]. Так у (9a) дві ситуації, відображені у підрядних, реалізують дві окремі тема-рематичні блоки, що сполучає спільна гіпер-тема у головному. Комунікативний динамізм такого ПСП розгортається інакше, ніж у попереднього виду. Фаза напруження є довшою, а фаза спаду коротшою.

Розширення вказаної схеми ТП з гіпер-темою та -ремою також може відбуватися різними шляхами. У разі приєднання ще одного однорідного підрядного лише додається ще одна ланка перед завершувальною парою гіпер-теми і -реми (11). Якщо ж приєднується інша ТП, то утвориться їх комплекс, наприклад із залученням лінійної ТП:

T-1 – R-1 // T-2 (R-1) – R-2 // TH – RH // T-3 (RH) – R-3

(19) *Da im konkreten Fall jeweils^{T1} eigenständige Wörter erhalten bleiben^{R1} und nur in ihrer morphologischen Struktur^{T2(R1)} verändert werden^{R2}, handelt es sich unter dem Aspekt des morphologischen SprachwandelsTH um einen morphosyntaktischen Kodierungs-Zyklus^{RH}, der^{T3(RH)} innerhalb der Dimensionen von Markiertheit und Unmarkiertheit verortet werden kann^{R3}* [Fuhrhop, 2016]. Так, у (19) лінійна прогресія поєднується із ТП із гіпер-темою та -ремою, а потім додається слідувача ланка лінійної ТП. Комунікативний динамізм розгортається у двох фазах: перша – фаза напруги – є доволі довгою (до завершення другого підрядного у парі), а фаза спаду відбувається у головному з подальшим невеликим збільшенням напруги на початку останнього підрядного. Остання частина має «перепону», котру легко подолати короткою паузою.

Отже, ПСП являє собою не тільки складну одиницю номінативного рівня, а й має низку особливостей на комунікативному рівні, серед яких важливе місце посідають іллокутивна специфіка висловлення, що представлено комплексними МА, його тема-рематичне членування, де домінують ТП із пропущеною темою, лінійна ТП та ТП з гіпер-темою та -ремою, і комунікативний динамізм, у якому чітко виражено дві частини.

Уже за першого наближення до об'єкта аналізу стає очевидним, що вивчення особливостей підрядно-сурядного полінома у науковому дискурсі є актуальним питанням сучасної германістики, а наведені міркування можуть дати поштовх до вивчення цього виду складного речення в *перспективі*, де особливої вагомості набуває порівняльний аналіз підрядно-сурядного полінома

в різних видах дискурсу та виявлення особливостей цих реченнєвих утворень у різних підвидах наукового дискурсу, наприклад математичному, фізичному тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ : Київський ун-т, 1993. 368 с.
3. Вихованець І.Р. Типи синтаксичних одиниць. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2002. № 6. Кн. 1. С. 70–76.
4. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Синтаксис : монографія. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.
5. Загнітко А.А. Типологическое проявление лингвистических парадигм: классификационные и квалификационные аспекты. *Linguistica Brunensia*. 2011. № 50, 1–2. С. 3–16.
6. Мірченко М.В. Синтаксичні категорії речення : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2002. 432 с.
7. Приходько А.М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові. Запоріжжя : Запорізь. держ. ун-т, 2002. 292 с.
8. Яценко П.І. Когнітивно-семантична організація сурядно-підрядних поліномів сучасної німецької мови. *Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки*. 2009. № 2. С. 187–192.
9. Яценко П.І. Номінативна і комунікативна організація сурядно-підрядного полінома в офіційно-діловій комунікації. *Нова філологія*. 2010. № 39. С. 225–231.
10. Яценко П.І. Сурядно-підрядний поліном у масмедіальному дискурсі. *Нова філологія*. 2011. № 46. С. 242–244.
11. Яценко П.І. Когнітивно-комунікативна організація сурядно-підрядного полінома в сучасній німецькій мові : дис. ... канд. філолог. наук. Запоріжжя, 2012. 310 с.
12. Austin J.L. Performative Utterances. *The Philosophy of Language*. N.Y., Oxford, 1996. P. 120–129.
13. Eichler W. Deutsche Grammatik. Athenäum : BELTZ, 1994. 313 s.
14. Emonds H.-W. Syntax der deutschen Sprache. B.; N. Y. : Walter de Gruyter, 2000. 510 s.
15. Fill A.D. Das Prinzip Spannung : Sprachwissenschaftliche Betrachtungen zu einem universalen Phänomen. Tübingen : Gunter Narr, 2003. 206 s.
16. Grammatik der deutschen Sprache / [in 3 Bd.]. / [Zifonun G., Hoffmann L., Strecker B. u.a.]. B., N. Y. : Walter de Gruyter, 1997. 2569. Bd. 3. 1997. S. 1683–2569.
17. Heusinger S. Pragmalinguistik : Texterzeugung, Textanalyse ; Stilgestaltung und Stilwirkungen in der sprachlichen Kommunikation : Ein Lehr-

und Übungsbuch. Frankfurt-am-Main : Haag und Herchen, 1995. 162 s.

18. Meibauer J. Pragmatik : Eine Einführung. [2., verb. Aufl.]. Tübingen : Stauffenburg-Verl. B. Narr GmbH, 2001. 208 s. (Stauffenburg-Einführungen; Bd. 12).
19. Paul H. Deutsche Grammatik. Halle a. S. : Verlag von Max Niemeyer, 1919. Bd. 3, Teil 4 : Syntax (erste Hälfte). 1919. 456 s.
20. Schneider K.P. Pragmatics. *Encyclopedia of Linguistics* [ed. Ph. Strazny] : [in 2 vol.]. N.Y., Oxon : Fitzroy Dearborn, 2005. Vol. 2. P. 869–872.
21. Weiyun He A. Discourse Analysis. *The Handbook of Linguistics* [ed. by M. Aronoff, J. Rees-Miller]. Oxford : Blackwell publishing, 2004. P. 428–445.
9. Primus C., Auer J. Interessante Fälle aus der Hypertensiologie mit Expertenkommentar: Minoxidil Nutzen oder Risiko??? *Journal für Hypertonie – Austrian Journal of Hypertension*. 2016. Bd. 20 (3). pp. 75–77.
10. Prischl F.C., Seiringer E., Wallner M. Nierenarterienstenose und ischämische Nierenerkrankungen eine Übersicht // Renal artery stenosis and ischemic kidney disease – a review. *Journal für Hypertonie – Austrian Journal of Hypertension*. 2017. Bd. 21 (1). Pp. 5–12.
11. Rathmanner L. Die Reparationskommission nach dem Staatsvertrag von St. Germain. *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*. 2016. Vol. 1. S. 74–98. URL: <http://dx.doi.org/10.1553/BRGOE20151s74>. (Retrieved on: 24.04.2025)
12. Schenk T. Das frühneuzeitliche Kaisertum – ein Faktor der Alltagsgeschichte? *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*. 2015. Vol. 2. S. 245–261.
13. Vasold G. Vom «Allerunderthenigsten Anrufen» zum analytischen Abrufen. *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*. 2015. Vol. 2. S. 231–244. URL: <http://dx.doi.org/10.1553/BRGOE2015-2s231>. (Retrieved on: 24.04.2025)

ПЕРЕЛІК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dudzik K. Darstellung des Begriffs Toleranzim Deutschen und im Polnischen aus Frame-semantischer Perspektive. *Linguistik online*. 2017. Bd. 83. Nr. 4. pp. 1–25. URL: <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/3783/5740>. (Retrieved on: 24.04.2025)
2. Fuhrhop N., Werner M. Die Zukunft der Derivation oder: Derivation 2.0. *Linguistik online*. 2016. Bd. 77. Nr. 3. pp. 129–150. URL: <http://dx.doi.org/10.13092/lo.77.2909>. (Retrieved on: 24.04.2025)
3. Griesebner A. Eheverfahren vor katholischen Konsistorien zwischen 1558 und 1783. *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*. 2016. Vol. 1. S. 281–300. URL: <http://dx.doi.org/10.1553/BRGOE2016-2s281>. (Retrieved on: 24.04.2025)
4. Kopp D. Das Auge und die Täuschung. Der Blick als (Un-)Möglichkeit ontologischer und ästhetischer Demarkation in Der Sandmann und Blade Runner. *Philologie im Netz*. 2017. Bd. 79. URL: <https://web.fu-berlin.de/phin/phin79/p79t3.htm#p75i.htm>. (Retrieved on: 24.04.2025)
5. Maric D. das ist ein: (--) äh ja ANschluss ja. Das jaals Turnhalte-und An-schluss-signal im gesprochenen Deutsch. *Linguistik online*. 2017. Bd. 83. Nr. 4/17. pp. 29–49. URL: <https://doi.org/10.13092/lo.83.3784>. (Retrieved on: 24.04.2025)
6. Mayer G. Was gut für alle ist, ist nicht immer gut für jeden. „Medizin nach Leitlinien“ und «personalisierte Medizin»: Zwei inkompatible Konzepte? *Journal für Hypertonie – Austrian Journal of Hypertension*. 2016. Bd. 20 (1). P. 11–15.
7. Niemeyer P. Dogmen versus Evidenz in der operativen Sportmedizin – Wir müssen das Heft des Handelns wieder aktiv in die Hand nehmen. *Deutsche Zeitschrift für Sportmedizin*. 2017. Bd. 5. S. 109–110.
8. Pon L., Varga M.A. Nebensätze in freien schriftlichen Produktionen kroatischer DaF-Lernender. *Linguistik online*. 2017. Bd. 83. Nr. 4. pp. 1–20. URL: <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/3786/5746>. (Retrieved on: 24.04.2025)
1. Batsevych, F.S. (2004) Osnovy komunikativno-linhvistyky [Basics of communicative linguistics], 344 p.
2. Vykhovanets, I.R. (1993) Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys. [Grammar of the Ukrainian language. Syntax], 368 p.
3. Vykhovanets, I.R. (2002) Typy syntaksychnykh odyntys [Types of syntactic units]. *Linguistic and conceptual worldview: Collection of scientific works*, № 6, Vol. 1, pp. 70–76.
4. Zahnitko, A. P. (2011) Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy. Morfolohiia. Syntaksys [Theoretical grammar of the Ukrainian language. Morphology. Syntax], 992 p.
5. Zahnytko, A.A. (2011) Typolohycheskoe proiavlennye lynchvystycheskykh paradyhm : klassyfykatsyonnye y kvalyfykatsyonnye aspekty. [Typological manifestation of linguistic paradigms: classificative and qualificative aspects]. *Linguistica Brunensia*, № 50, 1–2. pp. 3–16.
6. Mirchenko, M.V. (2002) Syntaksychni katehorii rechennia : dys. ... doktora filol. nauk : 10.02.01. [Syntactic categories of a sentence: dissertation of doctor of philological sciences], 432 p.
7. Prykhodko, A.M. (2002) Skladnosuriadne rechennia v suchasnoi nimetskii movi. [Compound sentence in the modern German language], 292 c.
8. Yatsenko, P.I. (2009) Kohnityvno-semantychna orhanizatsiia suriadno-pidriadnykh polinomiv suchasnoi nimetskoi movy [Cognitive-semantic organisation of coordinate-subordinate polynomials of the modern German language]. *Visnyk Zaporizkoho derzhavnoho universytetu*. Collec-

REFERENCES

- tion of scientific works. Philological sciences, № 2, pp. 187–192.
9. Yatsenko, P.I. (2010) Nominativna i komunikativna orhanizatsiia suriadno-pidriadnoho polinoma v ofitsiino-dilovii komunikatsii [Nominative and communicative organisation of the subordinate-coordinate polynome in the official communication]. *Nova filolohiia* : Collection of scientific works, № 39, pp. 225–231.
 10. Yatsenko, P. . (2011) Suriadno-pidriadnyi polinom u masmedialnomu dyskursi [Subordinate-coordinate polynome in the massmedial discourse]. *Nova filolohiia* : Collection of scientific works, № 46, pp. 242–244.
 11. Yatsenko, P.I. (2012) Kohnityvno-komunikativna orhanizatsiia suriadno-pidriadnoho polinoma v suchasni nimetskii movi [Cognitive and communicative organization of coordinate-subordinate polynome in the modern German language]. *dys. Kand*, 310 p.
 12. Austin J.L. (1996) Performative Utterances. *The Philosophy of Language*, pp. 120–129.
 13. Eichler W. (1994) *Deutsche Grammatik*, 313 p.
 14. Eroms H.-W. (2000) *Syntax der deutschen Sprache*, 510 p.
 15. Fill A.D. (2003) *Das Prinzip Spannung : Sprachwissenschaftliche Betrachtungen zu einem universalen Phänomen*, 206 p.
 16. *Grammatik der deutschen Sprache (1997) / [in 3 Vol.]*. / [Zifonun G., Hoffmann L., Strecker B. u.a.], vol. 3. pp. 1683–2569.
 17. Heusinger S. (1995) *Pragmalinguistik : Texterzeugung, Textanalyse ; Stilgestaltung und Stilwirkungen in der sprachlichen Kommunikation : Ein Lehr- und Übungsbuch*. Frankfurt-am-Main, 162 p.
 18. Meibauer J. (2001) *Pragmatik : Eine Einführung*. [2., verb. Aufl.], Vol. 12, 208 p.
 19. Paul H. (1919) *Deutsche Grammatik*. Vol. 3, Part 4 : *Syntax (erste Hälfte)*, 456 p.
 20. Schneider K.P. (2005) *Pragmatics*. *Encyclopedia of Linguistics* [ed. Ph. Strazny] : [in 2 vol.], Vol. 2, pp. 869–872.
 21. Weiyun He A. (2004) *Discourse Analysis*. *The Handbook of Linguistics* [ed. by M. Aronoff, J. Rees-Miller], pp. 428–445.
 3. Griesebner A. (2016) Eheverfahren vor katholischen Konsistorien zwischen 1558 und 1783. *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*, Vol. 1, pp. 281–300. URL: <http://dx.doi.org/10.1553/BRGOE2016-2s281>. (Retrieved on: 24.04.2025)
 4. Kopp D. (2017) Das Auge und die Täuschung. Der Blick als (Un-)Möglichkeit ontologischer und ästhetischer Demarkation in *Der Sandmann* und *Blade Runner*. *Philologie im Netz*, Vol. 79. URL: https://web.fu-berlin.de/phin/phin79/p79_t3.htm#p75i.htm. (Retrieved on: 24.04.2025)
 5. Maric D. (2017) das ist ein: (--) äh ja ANschluss ja. Das jaals Turnhalte-und Anschluss-signal im gesprochenen Deutsch. *Linguistik online*, Vol. 83, Nr. 4/17, pp. 29–49. URL: <https://doi.org/10.13092/lo.83.3784>. (Retrieved on: 24.04.2025)
 6. Mayer G. (2016) Was gut für alle ist, ist nicht immer gut für jeden. «Medizin nach Leitlinien» und «personalisierte Medizin»: Zwei inkompatible Konzepte? *Journal für Hypertonie – Austrian Journal of Hypertension*, Vol. 20 (1), pp. 11–15.
 7. Niemeyer P. (2017) Dogmen versus Evidenz in der operativen Sportmedizin – Wir müssen das Heft des Handelns wieder aktiv in die Hand nehmen. *Deutsche Zeitschrift für Sportmedizin*, Vol. 5, pp. 109–110.
 8. Pon L., Varga M.A. (2017) Nebensätze in freien schriftlichen Produktionen kroatischer DaF-Lernender. *Linguistik online*, Vol. 83, Nr. 4, pp. 1–20. URL: <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/3786/5746>. (Retrieved on: 24.04.2025)
 9. Primus C., Auer J. (2016) Interessante Fälle aus der Hypertensiologie mit Expertenkommentar: Minoxidil Nutzen oder Risiko??? *Journal für Hypertonie – Austrian Journal of Hypertension*, Vol. 20 (3), pp. 75–77.
 10. Prischl F.C., Seiringer E., Wallner M. (2017) Nierenarterienstenose und ischämische Nierenerkrankungen eine Übersicht // Renal artery stenosis and ischemic kidney disease – a review. *Journal für Hypertonie – Austrian Journal of Hypertension*, Vol. 21 (1), pp. 5–12.
 11. Rathmanner L. (2016) Die Reparationskommission nach dem Staatsvertrag von St. Germain. *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*, Vol. 1, pp. 74–98. URL: <http://dx.doi.org/10.1553/BRGOE2015s74>. (Retrieved on: 24.04.2025).
 12. Schenk T. (2015) Das frühneuzeitliche Kaisertum – ein Faktor der Alltagsgeschichte? *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*, Vol. 2, pp. 245–261.
 13. Vasold G. (2015) Vom «Allerunderthenigsten Anrufen» zum analytischen Abrufen. *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*, Vol. 2, pp. 231–244. URL: <http://dx.doi.org/10.1553/BRGOE2015-2s231>. (Retrieved on: 24.04.2025)

REFERENCES TO ILLUSTRATED RESOURCES

1. Dudzik K. (2017) Darstellung des Begriffs Toleranz im Deutschen und im Polnischen aus Framesemantischer Perspektive. *Linguistik online*, Vol. 83, Nr. 4, pp. 1–25. URL: <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/3783/5740>. (Retrieved on: 24.04.2025)
2. Fuhrhop N., Werner M. (2016) Die Zukunft der Derivation oder: Derivation 2.0. *Linguistik online*, Vol. 77, Nr. 3, pp. 129–150. URL: <http://dx.doi.org/10.13092/lo.77.2909> (Retrieved on: 24.04.2025)